

DİLİN KÖKLERİ VE DALLARI

İbrahim DEMİRCİ

Kök'ten ve dal'dan söz ediyorsak bir bitkiden, dahası bir ağaçtan söz ediyoruz demektir. Oysa üzerine konacağımız ve hakkında konuşacağımız konu, insan türünün sesli, sözlü, yazılı anlama, anlatma ve anlaşma aracı olan dil. Biliyoruz ki dil, öncelikle tatma organımızın adıdır. Yine biliyoruz ki konuşma eyleminde de vazgeçilmez yeri olan dil, biçimiyle bir dilimi andırır. Bir ad olan “dil” ile eylem kökü olan “dil-” aynı kaynağa bağlı görünmektedir. Bugün “dil / dil-” dediğimiz kelimelerin yüzyıllar önce “tıl, til / til-” biçiminde oluşu, değişme ve süreklilik çevriminin belirtisidir.

Divanü Lugati 'l-Türk'teki savlardan biri şudur: “Erdem başı til.” Erdemin, üstünlüğün başına dili koyan bu yaklaşıma ahlak açısından bakabileceğimiz gibi varoluş açısından da bakabilir ve insanı öteki canlılardan üstün kılan şeyin dil olduğunu söyleyebilir ve insan tanımlarından birinin “hayvan-ı natık” (nutuk, mantık / logos sahibi canlı) olduğunu hatırlayabiliriz.

Türkçenin temel eserlerinden biri olan *Kutadgu Bilig*'de de dil ve söz üzerinde çokça durulmuştur: “Til arslan turur kör ışikte yatur” dizesinde dilin eşikte yatan bir aslan olduğunu görmemizi isteyen Yusuf Has Hâcib, ev sahibini uyarır ve sakınmazsa o aslanın, başını yiyeceğini söyler. İçinde dilin yattığı ağzın kapıya, eşige benzetilmesi, anlamlı ve güzeldir. Maddi varlığımızın, canlılığımızın sürmesini sağlayan beslenmenin başlangıç noktası olan ağızımız, manevi varlığımızın oluşup gelişmesinde vazgeçilmez bir yeri olan dilimizin de yuvasıdır. Burada beyin, yürek, ciğerler, mide, böbrek gibi organların; solunum, sinir, sindirim ve dolaşım gibi dizgelerin de göz ardı edilemeyeceği açıktır. Aslında bu ilişkilerin bizi götüreceği yer, bütün olayların ve olguların, bütün düzenlerin ve düzeneklerin birbiriyle bağlantılı olduğu gerçeğidir.

“Gök Tanrı” sandığım şeyin “mavi gök” olduğunu öğrendiğimde şaşmışım, şaşırılmışım. Ama bir renk adı olan “kök / gök” sözcüğünün zamanla gökyüzünün

adına dönüşmesini, gökyüzü anlamını taşıyan “tengri”nin de varlığın sahibi ve yaratıcısı olan Tanrı’ya ad oluşunu kavrayıp sindirmem zor olmadı. Çünkü burada olup bitenle somut bir organ olan dilin bir iletişim düzeneği olan soyut dile dönüşmesi arasında açık ve anlaşılır bir benzerlik vardı. Esasen dil dediğimiz yapı, ortak kabuller üzerinden örülen bir soyutlamalar ağıdır.

Dilin varlığını ve oluşumunu insanın varlığından ve oluşumundan ayrı düşünmemiz için bir neden yoktur, tıpkı düşüncenin varlık ve oluşumunu dilin varlık ve oluşumundan ayrı düşünmemiz için bir neden ve imkân bulunmadığı gibi. Bu noktada şunu hatırlamak ve unutmamak zorundayız: Varlık, gerçeklik, hayat, görebildiğimiz ve göremediğimiz pek çok olgu, insanın algı ve kavrayış alanını ve gücünü aşan bir büyüklük, genişlik ve derinlik taşımaktadır. Dolayısıyla bizim dile getirebildiklerimiz, dille kavrayabildiklerimiz, dilde yansıtılabildiklerimiz, dilden geçirebildiklerimiz, ancak ve ancak sınırlı, koşullu algı, bilgi, birikim, düşleme ve düşünüş olanak ve yeteneklerimiz kadardır. İnsan, bu olanak ve yeteneklerinin darlığını, azlığını, yetmezliğini sık sık duyumsamış ve itiraf etmiştir: “Anlatamıyorum! / Sözün bittiği yerdeyiz! / Anlatılmaz yaşanır!”

Buna rağmen ve bununla birlikte insanlığımızı dillerimizle algılamak, anlamlandırmak, biçimlendirmek, geliştirmek, yüceltmek, değerlendirmek ve elbette kartarmak, anlamsızlaştırmak, bozmak, yozlaştırmak ve alçaltmak işlerini yapageldik, yapagidiyoruz. Karşılık, karşıtlık, karşılıklılık, karşılama, karşılaşma, karşıtlaşma, çatma, çatışma, çekme, çekişme, doğal ve evrensel bir diyalektik sanki.

Köklerle dallar arasında koparılamaz bağlar vardır. İnsanlığımızın ve dillerimizin bağlı bulunduğu kökleri araştıran bilim insanları, çeşitli varsayımlar ürettiler. Bu varsayımların gerçeklik ve geçerliliği, başka birtakım kabuller ve varsayımlarla sınırlıdır. Bugün ulaştığımız düzlemde “anlam”ın “lafız / dil / işaret” alanının ötesinde bir varlık / gerçeklik taşıdığını söyleyebiliriz. Ama bu durum, dilin ikincil veya değersiz olabileceği sonucunu doğurmaz, doğurmamalıdır. Çünkü biz buradayız ve can kuşu ten kafesindedir; sussa da şakısa da. .